

BEFOLKNINGSMOBILITET OG SPRÅKENDRING

ELSE RYEN

I denne artikkelen skal jeg behandle språkendringer som skjer i møte mellom folk med ulike morsmål. I hovedsak vil det dreie seg om møte mellom brukere av minoritets- og majoritetspråk i Norge de siste 20-30 årene, men artikkelen vil også ta opp mer prinsipielle sider knyttet til språkmøte og språkblanding. Finnes det allmenne forutsetninger som må være til stede for at språkendring skal finne sted? Hvordan skjer språkendringer? Hvilke deler av språket påvirkes lettest?

ET KORT HISTORISK TILBAKEBLIKK OG LITT OM ALLMENNE FORUTSETNINGER FOR SPRÅKENDRING

Som kjent gjennomgår språk stadige forandringer. Noen forandringer skjer på grunn av indre forhold i språket og er ofte vanskelig å forklare, som f.eks. hvorfor noen norske dialekter har formene *bein*, *haust*, *døype* mens andre har *ben*, *høst*, *døpe*. Andre endringer skyldes politiske og sosiale forhold. At språk endrer seg, har sammenheng med kontakt mellom brukere av ulike språkkoder. Hva slags endringer som finner sted, henger sammen med makt og dominans. Norsk historie gir noen eksempler. Vikingferder førte til utstrakt forbindelse mellom nordboere og folk i andre europeiske land, særlig sterk var kontakten med de britiske øyer, noe som til en viss grad preger ordforrådet på begge sider av havet den dag i dag. At både briter og nordmenn var både låntakere og långive-

re, vitner om at det var nokså jevnbyrdige parter som møttes og hadde sitt å bidra med. Inn i engelsk trengte f.eks. ord som *log, husbondi, felagi vanta, taka* og mange ord for redskaper som f.eks. *spade, plog*. Vikingene ble bl.a. påvirket av kristendommen, som de ble kjent med i England, og tok med seg ord som *kirkja, prestr, byskup, klaustr, kristinn*. Noen hundreår senere kom nye kulturimpulser gjennom ridderkulturen fra nedertysk, og vi fikk ord som *frue, herre, len, dans*. Folk som utveksler varer over lengre tid, utveksler også språk, og via de mektige hansakjøpmennene som bosatte seg på Vestlandet, kom ord som *papir, beskrive, skjenke, skute, støvel, ganske, straks* inn i norsk språk. En annen type handelskontakt var det mellom russiske kjøpmenn fra Kvitssjøkysten og norske fiskere i Finnmark. Gjennom denne kontakten ble det utviklet et pidginspråk, *russenorsk*, fra siste halvdel av 1700-tallet. I løpet av noen tiår ble det et fullgodt hjelpespråk, og det var i bruk helt til handelen tok slutt i årene rundt første verdenskrig. På samme måte som pidginspråk andre steder i verden er russenorsk karakterisert av et begrenset ordforråd og en enkel grammatikk. Ordene har flere kilder, de fleste er norske, en forståelig dominans siden handelen foregikk på norsk jord. Mange ord kom fra russisk, men det er også innslag fra språket til andre bofaste og handlende i Nord-Norge: samisk, finsk, nederlandsk, svensk og engelsk. Ordene ga uttrykk for handelen og et visst sosialt samkvem. Karakteristisk for språkstrukturen var bl.a. enkel morfologi og enkle hovedsetninger, knyttet sammen med enkle bindeord (Broch og Jahr 1981).

Alle eksemplene over viser at det først og fremst er innholdsord, i disse tilfellene knyttet til kultur og handel, som vandrer fra et språk til et annet, andre deler av ordforrådet er mindre berørt. Minst synes innflytelsen å være på den grammatiske strukturen.

Mer gjennomgripende språkendringer finner sted ved store politiske omskiftninger, slik vi også kjenner det fra nordisk historie. Unioner med Sverige og Danmark førte til at det norske skriftspråket forandret seg, og etter hvert som unionsbåndene til Danmark ble sterkere, opphørte Norge å ha et eget skriftspråk, en situasjon som varte ved inntil unionsoppløsning og blant annet nasjonal bevissthet førte til framveksten av to skriftspråk på norsk grunn.

BEFOLKNINGSMOBILITET OG SPRÅKPOLITISKE ENDRINGER

Tradisjonelt har nordmenn betraktet Norge som et nokså språkhomogent samfunn – på tross av situasjonen med to skriftspråk, en mengde dialekter i levende bruk og minoritetsspråkene samisk og finsk i nord. Det kan se ut til at en ideologisk overbygning, kan hende i utgangspunktet

knyttet til en forestilling om en nasjon ett språk, har gitt grunnlag for en oppfatning av enhetlighet som ikke har vært i overensstemmelse med de faktiske forholdene. I løpet av 1970-årene endret dette bildet seg, landet ble flerspråklig i et helt annet omfang enn tidligere, og også det allerede eksisterende mangfoldet ble mer synliggjort. I tiårene før hadde landet opplevd demografiske endringer. I Norge, som i mange andre land, foregikk det en sentralisering i årene etter krigen. Dette førte til at i 1951 bodde omtrent halvparten av landets befolkning i byer og tettsteder, i 1980 var tallet oppe i 70 prosent. På 1970-tallet kan vi snakke om en motreaksjon som bl.a. førte til større bevissthet om lokale, desentraliserte verdier. Pluralisme ble et honnrord, noe som også viste seg når det gjaldt språket, og "Fram for dialektane" ble et slagord på denne tida.

I disse tiårene, særlig fra 1960-tallet og framover, fikk Norge, som mange andre vesteuropeiske land, et arbeidskraftunderskudd, og ble et av mottakerlandene for en befolkningsvandring fra sør til nord. Dermed var også utviklingen mot et flerspråklig og flerkulturelt samfunn i full gang. I løpet av disse årene har landet også mottatt et mindre antall flyktninger og asylsøkere. Dette har medført en økning av medborgere med utenlandsk opprinnelse, fra ca. to prosent av befolkningen midt på 70-tallet til nær fem prosent i dag. De største gruppene kommer fra andre skandinaviske land og fra Storbritannia og USA. Også tyrkere og folk fra det tidligere Jugoslavia utgjør grupper av en viss størrelse, henholdsvis i underkant av 6000 og i overkant av 7000. I alt kommer halvparten, i overkant av 100 000 innvandrere fra land i Europa. Asiater utgjør 60 000, av disse kommer de fleste fra Vietnam og Pakistan (jf. Norsk statistisk årbok 1994). Noe over 16 000 av minoritetsbefolkningen er barn i skolepliktig alder. Dette utgjør 4,6 prosent av elevtallet på landsbasis, dvs. en svært liten andel. Men på grunn av bosetningsmønsteret, blir andelen høy i enkelte byer, med hovedstaden på topp. Der tilhører nesten en fjerdedel av elevene minoritetsbefolkningen. Minoritetenes skolesituasjon er en utfordring til skolemyndigheter og lærere og har bl.a. blitt satt på dagsorden i forbindelse med utarbeiding av læreplaner for grunnskolen. Gjennom offisielle dokumenter ble det lagt vekt på at elevene skulle få gode undervisningstilbud både på morsmåler og i norsk som andrespråk. Målet skulle være at ungene ble funksjonelt tospråklige, og at de skulle kunne delta språklig og kulturelt både i majoritets-samfunnet og sitt eget minoritetssamfunn (Kommunal- og arbeidsdepartementet 1987-88). Med mønsterplanen for grunnskolen av 1987 kom det da også inn fagplaner både for morsmålsundervisning for språklige minoriteter og i norsk som andrespråk. Dette skulle være med og sikre elevene en god språklig og faglig utvikling, men på tross av de gode intensjonene er det mange elever som ikke får det tilbudet de burde hatt ut

fra sine forutsetninger (se f.eks. Hauge 1989, Hvenekilde 1994). Her er det en vesentlig forskjell mellom de nye minoritetsgruppene i landet og den samiske minoritetsbefolkningen. Etter år med språklig og kulturell undertrykkelse av den samiske befolkningen, har samiske barn nå fått lovfestet rett til opplæring både i og på samisk, dvs. at morsmålet kan brukes gjennom hele grunnskolen i alle fag samtidig som elevene får timer i norsk som andrespråk. (En kort presentasjon av samisk språkhistorie finnes f.eks. i Magga 1991.) Grunner til at samisk har fått en sterkere posisjon enn tidligere skyldes nok befolkningskonsentrasjonen til enkelte kjerneområder, sterke forkjempere og en viss anerkjennelse blant majoritetsbefolkningen av samenes rettigheter som et minoritetsfolk med gamle røtter i landet.

Samene var også den første minoriteten som hadde faste sendinger på sitt eget språk i Norsk Rikskringkasting, riktignok bare fem minutter nyheter til å begynne med. Men etter hvert har det også hatt mediepolitiske konsekvenser at Norge har blitt et flerkulturelt og flerspråklig samfunn. Mange av de større minoritetsgruppene har faste sendinger over NRK. I tillegg har de tilgang til nærradiostasjoner. Flere minoritetsgrupper utgir også egne aviser. Mange språk er altså i levende bruk både i den private og offentlige sfæren i dagens Norge. Vår problemstilling i det følgende vil være i hvilken grad språklig mangfold kan være en kilde til språkendring.

SPRÅKMØTER OG SPRÅKENDRING I ET FLERKULTURELT SAMFUNN

Hva skjer når innvandring fører til at et land får mange minoritetspråk? Kan en vente at det skal være påvirkning mellom språkene? I hvilken retning går i tilfelle påvirkningen? Vi skal først ta for oss fire undersøkelser, en fra siste halvdel av 1970-tallet og tre utført mellom 1988 og 1993, som alle viser endringer i minoritetsspråk.

Den eldste undersøkelsen ble foretatt blant 32 svenske innvandrerkvinner i Bergen (Nordenstam 1977). Materialet er muntlige intervjuer utført både av en norsk- og en svenskspråklig med hver informant, både ordforråd og morfologi ble analysert. Nordenstam fant at informantene kunne deles i 3 grupper, ni som hadde svenskspråklig dominans, ti der norsk dominerte, resten utgjorde en mellomgruppe. Nordenstam undersøkte både ordforråd og morfologi, og fant noe innflytelse fra norsk hos alle informantene. Hos alle viste det seg å være størst innflytelse fra norsk i substantivkategorien. I materialet var det mulig å skille mellom to grupper av substantiv, den ene gjaldt navn på vanlige norske institu-

sjoner, som f.eks. *barnehage* (svensk: *daghem*), *menighet* (svensk: *församling*), *borettslag* (svensk: *bostadsrättsförening*). En annen gruppe utgjør ord som er likelydende i de to språkene, men har ulike betydninger. Som eksempler kan nevnes *semester* og *begynnelse*, brukt med den norske betydningen av ordene. (I svensk er betydningen henholdsvis: *fri* og *skapelse*, *begynnelse* i bibelsk forstand), i norsk: *del av studieåret* og enhver *begynnelse*, *start*) (op.cit. 54f). Informantene hadde også tatt opp morfologiske elementer fra norsk. Dette viste seg blant annet i skifte av grammatisk kjønn, f.eks. når *kriget* ble til *krigen*, *miljö-n* til *miljö-et* (*t-en* uttales ikke, så ordet får en utlydende vokal i norsk), og i valg av flertallsendinger, f.eks. når *svenskar* ble *svensker* og *ungarna* ble *ungene*.

Stor grad av leksikal interferens fant også i Emel Tümer i sin undersøkelse av språket til 11 tyrkiske ungdommer i alderen 16 til 26 år. Disse ungdommene var annengenerasjonsinnvandrere, og det var deres bruk av tyrkisk hun ville undersøke. Også her foregikk datainnsamlingen ved hjelp av muntlige intervjuer (Tümer 1993). Ungdommene hadde god beherskelse av både tyrkisk og norsk. Tyrkisk har høy prestisje og fortsatt et stort bruksområde, men norsk er dominerende i dagliglivet gjennom arbeid, skole, massemedia og i samtaler med venner. Innflytelsen fra norsk i deres tyrkiske språk viser seg først og fremst gjennom bruk av norske ord, men også i en viss påvirkning av uttalen og ved kodeveksling (op.cit.: 149). Ser en på det semantiske innholdet i de norske ordene som brukes, finner en at navn på institusjoner utgjør en betydelig gruppe, slik det også var i den svenske undersøkelsen. I Tümers undersøkelse dreier det seg til dels om institusjoner som bare er kjent fra innvandrerlandet og som en ikke har begrep for på morsmålet: *seksårsklubben*, *russ*, *russetid*, men også ord som *kafeteria*, *reisebyrå*, *høyskole*, *institusjon*. Materialet gir også eksempler på ord som finnes i informantens morsmål, men der han/hun først har kommet i kontakt med begrepene i innvandrerlandet. Eksempler på dette er *narkotika*, *narkoman* og sammenstillingen *stopp innvandring* (op.cit.: 95f). Både hos Nordenstam og Tümer viser det seg at det først og fremst er innholdsord som byttes ut. Tümer har tall som nok kan være representativt når det gjelder leksikal interferens. I hennes materiale er det innlån av 88 substantiv, 16 adjektiv, 6 verb, 3 adverb, 3 interjeksjoner, 2 konjunksjoner og 1 preposisjon (Tümer 1993: 96, 172 f).

Også i to undersøkelser blant serbisk- og kroatiskspråklige barn har forskerne funnet at informantene har norske innslag i morsmålet sitt. I den ene undersøkelsen deltok 7 barn i alderen 7 til 13 år. Billedlige stimuli dannet utgangspunkt for samtaler og skriftlige oppgaver (Skaaden 1989). Også den andre undersøkelsen hadde grunnskoleelever som informanter, her var det 26 som deltok (Lie 1993). Materialet i Lies

undersøkelse omfatter ulike typer skriftlig produksjon, og det gir bl.a. eksempler på direkte innlån av norske ord og på oversettelseslån. En del av disse lånene skyldes at elevene ikke har eller ikke kjenner tilsvarende uttrykk i morsmålet sitt.

Lignende eksempler finnes hos Skaaden som påpeker at alle hennes informanter har et forholdsvis avgrenset erfaringsområde for tilegnelse av morsmålet (op.cit.: 156). Dette fører til at det utvikler seg et diaspora-språk, dvs. at "det enkelte barnet aksepterer og generaliserer "input" fra ulike varianter av morsmålet eller fra majoritetsspråket" (op.cit.: 30f). Også blant disse informantene er det eksempler på innlån av norske ord. Bortsett fra hos en informant som låner inn adjektiv, er det bare eksempler på innlån av substantiv. Det er ikke eksempler på direkte innlån i det skriftlige materialet, bare i det muntlige. Der brukes norske ord når informanten ikke kan eller ikke husker ordet på morsmålet. Et annet eksempel på interferens er generalisering eller forskyvning av enkelte ords referanseramme (op.cit.: 160 f).

Så langt undersøkelsene til Türker, Skaaden og Lie har kunnet avdekke, er det relativt liten innflytelse fra majoritetsspråket når det gjelder grammatisk struktur. Blant de tyrkiske informantene er det eksempler på noen hybride konstruksjoner, men den tyrkiske bøyingsstrukturen er intakt. De serbisk / kroatisk barna har en viss forenkling av kasussystemet. Skaaden nevner at dette kan skyldes innflytelse fra norsk, men påpeker også at dette kan skyldes at ungenes morsmål er en dialektpreget variant av serbisk / kroatisk. De svenske informantene skiller seg fra de øvrige ved at de også bytter ut svenske bøyingsendelser med norske. Dette må antas å skyldes det nære slektskapet mellom de to språkene. Nordenstam uttrykker det slik: "språkens likhet underlættar den språklige anpassningen" (op.cit.:100).

Minoritetsspråket svensk er i en annen stilling enn minoritetsspråkene tyrkisk og serbisk/kroatisk. Svensk og norsk er langt på vei gjensidig forståelig. Innbyggerne i de to landene utsettes ofte for hverandres språk gjennom massemedia og personlige kontakter. I en slik sammenheng er det svensk som øver størst innflytelse i nabolandet, og svensk har høy prestisje i Norge, noe som kan dokumenteres gjennom en rekke sveismer i norsk både i aviser og i muntlig omgangsspråk (jf Nordenstam 1979:5 f). De to andre innvandrerspråkene er svært forskjellig fra norsk, og de har liten prestisje ut over egne brukere.

Ut fra de fire undersøkelsene av minoritetsspråk som er foretatt i Norge, ser det ut til påvirkningen fra norsk på minoritetsspråk følger et vanlig mønster ved slik språkkontakt. For å trekke opp linjene kan vi se på hva som skjedde med det norske språket da det kom i en minoritetsspråkssituasjon gjennom nordmenns utvandring til Nord-Amerika fra

midten av det forrige århundret fram til de første ti-årene av nittenhundretallet. Blant utvandrerne ble det norske språket gradvis fortrenget fra flere livsområder, og det fantes også samfunnsområder der det aldri fikk fotfeste. I sine arbeider om norsk i Amerika skiller Einar Haugen mellom det han kaller den norske fase og den amerikanske fase i språkutviklingen. I den første fasen ble engelske ord opptatt og omtrent helt tilpasset det norske språksystemet. Haugen sier at ordene ble norske, fordi de talende ikke mestret noe annet system. Ett av de eksemplene han bruker er ordet *fence* (gjerde) som helt mistet sitt engelske preg, lydene var norske, og når ordet ble bøydd, fikk det norske endelser, i bestemt form ble det da *fenset*, i alle dialekter ble det bøydd som *hus* i flertall. Også andre eksempler viser at ord kan tilpasses de forskjellige dialektene. Ordet for åker, *field*, ble f.eks. i bestemt form *fila* hos trønderen, hos telemarkingen *fili* (Haugen 1975: 47). I den andre fasen kom det amerikanske mer i forgrunnen. Karakteristisk for denne fasen var at det nå var mange andregenerasjonsinnvandrere, og mange av dem hadde tilegnet seg engelsk helt eller delvis og brukte begge språkene så å si sideordnet. Når språkbrukerne opptok engelsk i stadig større grad, forekom en del nye lyder og former midt inne i det norske lydsstoffet. Det var ikke tilfeldig hvilke livsområder som tok opp flest ord, det hadde klar sammenheng med sosiale og kulturelle forhold. Stor var påvirkningen når det gjaldt ord for byliv, sport og det som hadde forbindelse med biler og sykler. I forbindelse med reiseliv, kommunikasjon og selskapsliv ble det også brukt mange amerikanske ord. På det tekniske området var fordelingen mellom de to språkene nokså jevn. En samfunnsinstitusjon som ble lite påvirket av det nye språket var kirke og religiøst liv. Der hvor en ser minst endring, er i "de mest abstrakte og så å si mekaniserte deler av språket – kittet som holder resten sammen". Dessuten ord og uttrykk for slikt som tid og sted, for retning, størrelse og tall og for menneskelige forhold (op.cit: 53f).

Om vi sammenligner det norske Amerika som Haugen undersøkte, med innvandrere i dagens Norge, kan vi si at språkbrukerne i undersøkelsene til Skaaden, Türker og Lie ser ut til å befinne seg i første del av "den norske fase" (dvs. det som for nordmenn i Amerika var "den amerikanske fase"). Informantene i de nevnte undersøkelsene behersker begge språk, de er andregenerasjonsinnvandrere, og den delen av det norske språkinventaret som trenger inn på morsmålets domene, er først og fremst ord knyttet til livsområder som har hatt liten eller ingen plass for språkbrukerne i det samfunnet morsmålet deres er knyttet til. Samtidig har morsmålet fortsatt en sterk posisjon, men har fått et smalere register enn det har for de fleste språkbrukerne i hjemlandet.

En viktig grunn til de språkendringene vi har sett på i dette avsnittet, er altså at minoritetsspråket står relativt svakt samfunnsmessig.

Det er vanskelig å bruke det i alle livssituasjoner da det har liten eller ingen plass i det offentlige livet. Det har heller ikke alltid ord og begreper som dekker forhold i det nye landet. Det neste spørsmålet blir da om majoritetsspråket i kraft av sin posisjon vil være immunt mot påvirkning fra minoritetsspråkene.

NYORD I MAJORITETSSPRÅKET

"Jeg var ikke vant til å lage mat før jeg kom hit, og kan ikke lage norsk mat sånn som pizza" (indisk student i Norge).

Denne typiske "norske" retten, er ikke mer enn et par ti-år gammel i Norge, og kom ikke fra sitt opprinnelige hjemland Italia, men via amerikansk inspirerte pizzarestauranter.

Mat er kultur, og som ved mange andre kulturfenomen overskrides ofte de opprinnelige grensene. Ikke bare spesielle skikker, men også benevelser følger med, og navnene beholdes også i de tilfellene der rettene i noen grad tilpasser seg de lokale vanene.

Det norske kjøkken og det norske restaurantlivet har i det hele gjennomgått store forandringer i løpet av de siste ti-årene. Pizza, kebab og taco er i ferd med å oppfattes som norsk mat, ikke bare av indiske studenter i Norge. Den nye matkulturen setter også sitt preg på gatebildet først og fremst i større byer, men også på småsteder utover landet gjennom gatekjøkken, restauranter og skilting. Andre eksempler på "innvandret" mat er f.eks. den greske fetaosten, det tyrkiske pitabrødet og det indisk/pakistanske brødet nan. De fleste av disse matnavnene føyer seg lett etter norske bøyningsregler og til dels også norske skriveregler. Men det tar tid fra ordene blir en del av folks allmenne ordforråd til de blir innarbeidet i ordbøker. I bokmålsordboka fra 1986 finner vi bare pizza av de nevnte rettene. I utgaven fra 1993 har i tillegg kebab og pitabrød kommet med.

BIFF SNADDER OG ANNET SPRÅKSNADDER

Billig salg kan en lese på skilt i mange butikker som er eid av innvandrere i Norge. Dette er samme type feilskrivning som vi også finner i stiler skrevet av elever og studenter som ikke har norsk som morsmål. Noen mener dette er ett av de språktrekkene som er typisk for språkbrukere med fremmedspråklig bakgrunn. Men slike språkfeil gjøres ikke bare av folk som lærer seg norsk som fremmedspråk, vi kan se lignende særskrivninger i stiler skrevet av elever med norsk som morsmål, fra tidlig barne-skole og langt opp i årsklassene. Enkelte synes aldri å oppnå full mest-

ring av systemet, og eksempler kan med letthet plukkes fra reklamemateriell som dumper ned i norske postkasser, ordet *biff snadder* i overskriften her er ett slikt eksempel. At særskrivning ikke er noe uvanlig fenomen, belegges også av Arne Torp i artikkelen: "Salgs innspurt hos Drammens Hytta med Gammel ost og Krum kage" (Torp 1994). De to første eksemplene er skrevet av innfødte i dagens Norge, de to siste er fra matoppskrifter blant norske innvandrere i USA. Forekomsten av særskrivning der språkreglene tilsier samskriving, er heller ikke noe særnorsk fenomen. Vi finner det også i de andre nordiske landene. Feilaktige særskrivinger tillegges gjerne innflytelse fra engelsk, og mange mener det er et relativt nytt fenomen i de nordiske språkene. Engelskspråklig innflytelse har nok sin betydelige del av "skylda". Men antagelig er det flere forhold som virker sammen. Forekomsten av særskrivinger er ikke ny, *Oslo Kamera klubb* ble stiftet på 1920-tallet og *Norges Smalfilm forbund* fikk sitt navn på 1960-tallet. Det er heller ikke nytt at skoleelever har problemer med dette språktrekket. Ved særskrivning istedenfor samskriving står en overfor et ortografisk problem, men det er også brudd med en språkstrukturell regel. I de fleste språk samskrives ikke ordene slik det gjøres i germanske språk. Også i engelsk forekommer samskriving, men det er lite utbredt. De norske reglene for samskriving faller derfor vanskelig for de aller fleste som lærer seg norsk, og dermed er disse språkbrukerne med og gir sitt bidrag til at særskrivning øker.

I *Språkrøret*, et program i NRK radio som tar opp aktuelle språkproblemer, var sammenblanding av *skj-* og *kj-*lyden ett av temaene for en tid tilbake. Senere har det samme temaet vært behandlet i et par artikler (Papazian 1994). Heller ikke her står vi overfor et nytt språktrekk. Papazian påpeker at sammenblandingen av de nevnte lydene ble tatt opp som et problem alt i undervisningsplanen for Oslo folkeskole fra 1940, og at de to lydene kanskje alltid har vært et problem for mindre barn. Nå ser det imidlertid ut til at skillet mellom de *skj-* og *kj-*lyden utviskes stadig mer, og at *sje-*lyden overtar for *kj-*lyden ikke bare blant barn, men også blant ungdom og blant enkelte voksne. Det er ikke plass til å gi noen utdypende presentasjon av de to lydene her. Det skal bare kort nevnes at *skj-*lyden finnes i mange av verdens språk. Den er av relativt ny dato i norsk, og gjengis også på mange forskjellige måter i skrift (eksempler: *skje*, *ski*, *sjø*, *slå*, *journalist*, *generell*, *mars*). Lyden har vært fremmed for vestnorsk, men har nå begynt å trenge inn i på dette området. *Kj-*lyden derimot, som finnes over hele Norge, er en svært sjelden lyd i verdenssammenheng. Det er også den lyden som kommer sist i barns fonetiske utvikling. Lyden er også vanskelig å uttale for de fleste som ikke har norsk som morsmål, mange snakker om *skjemi* og *skino* istedenfor *kjemi* og *kino*. Dette bekreftes gjennom en liten undersøkelse Papazian foretok

blant barn og unge ved noen skoler i Oslo og Bærum. Der fant han blant annet at det var en svært stor andel av minoritetsspråkselevne som hadde problemer med å uttale de nevnte lydene ulikt.

Norskbrukere fra språklige minoriteter vil ikke alene kunne være pådrivere når det gjelder en lydlig utjevning av *skje-* og *kj-*lyden, dertil er de for få og har for liten språklig prestisje, men på samme måte som når det gjelder spørsmålet om samskriving eller særskriving, tar de nok del i en utvikling der flere faktorer virker sammen.

Et tredje område der det i dag synes å være en økende vakling i forhold til den etablerte språknormen, er bruken av eiendomspronomen i tredje person. Her ser og hører vi stadig eksempler på at det refleksive eiendomspronomenet sin erstattes av *hans/hennes/deres*. Enkelte ganger kan sammenblandingen føre til misforståelser, som f.eks. da det i et debattprogram i NRK ble sagt *Organisasjonene må hjelpe de fattige landene på sine premisser*. Dette vil bli oppfattet som *organisasjonenes premisser*, men ut fra det som videre ble sagt, gikk det fram at det var *de fattige landenes premisser* det var snakk om, det vil si at det i den aktuelle setningen skulle vært *deres premisser*.

I skillet mellom et refleksivt eiendomspronomen sin og de øvrige eiendomspronomenene står vi igjen overfor et språktrekk som er uvanlig i forhold til de fleste språk, og eiendomspronomen i 3. person viser seg altså å være vanskelig å bruke riktig selv for innfødte språkbrukere. Vi kan snakke om at dette skillet utgjør et markert trekk i norsk. Det innebærer at det er vanskelig å tilegne seg og bruke korrekt for dem som lærer seg språket (jf. f.eks. Eckman 1977). Vi ser da også at dette er en feil som ofte forekommer blant fremmedspråklige, typiske eksempler er utsagn som *Per presenterte meg for familien hans* (*hans* brukt galt istedenfor *sin*, siden det er snakk om Pers egen familie).

Fra behandlingen av språkendring innenfor delområder av språket skal vi nå gå over til et eksempel på hvordan språk kan endre seg innenfor en delkultur i et samfunn.

Å SKAPE SIN EGEN SPRÅKKODE – UNGDOMSKULTUR OG GRUPPESPRÅK

Spesielle språkvarianter er knyttet til ulike subkulturer i et samfunn. Slike subkulturelle språkvarianter finner vi blant annet innenfor avgrensede språkdomener som rettsvesen, medisin, biologi (jf. f.eks. Kittredge and Lehrberger 1982). Det finnes også egne språkbruksvarianter innen grupper som danner et interessefellesskap, som f.eks. ulike ungdomsgjenger som utvikler sin spesielle sjargong. Slike ungdomsspråk

kan ta karakter av et hemmelig språk, det tjener til å skape identitet og solidaritet innad i gruppa og dermed også til å stenge ute voksne og andre ungdommer som betraktes som uvedkommende. Undersøkelser har vist at slike gruppespråk ofte tar opp i seg fremmede språkelementer, i tillegg forekommer det ord og uttrykk fra morsmålet som er forkortet og forvansket (Bondeson 1972). Der ungdom med ulik språklig bagrunn møtes og danner interessegrupper, skulle det da ligge svært godt til rette for opptak av ord som ikke stammer fra majoritetsspråket. Fra Norge har vi en mindre ordforrådsundersøkelse, foretatt blant 14 ungdommer i Oslo, som kan fortelle noe om dette (Aasheim 1992). Informantene, ti jenter og fire gutter av ulik etnisk bakgrunn, var blant de såkalte byvankerne i Oslo sentrum. De fire guttene tilhørte minoritetsgrupper, de fleste av jentene var av norsk opprinnelse, i alt var åtte ulike nasjonaliteter representert. Alle ungdommene hadde god beherskelse av norsk. Byvankerne (et navn Oslo-avisene satte på denne ungdomsgruppa) var i alderen 12 til 20 år, og de tilhørte flere ulike ungdomsgjenger. De fleste var bosatt i drabantbyene, men pleide å møtes rundt de store butikksentraene og T-banestasjonen i Oslo sentrum. Aasheim var interessert i å finne ut om disse ungdommene hadde utviklet en subkulturell språkvariant. Det var ordforrådet hun var ute etter å avdekke, og hun ba informantene om eksempler på ord de mente var spesielle for det miljøet de vanket i. Som nevnt er innlån av ord vanlig i all slang, og det var også tilfelle i byvankermiljøet. I tillegg til at disse ungdommene behersket vanlig Oslo-slang, skilte de seg ut ved at de hadde tatt opp ord som er lånt inn fra språk som ligger langt fra norsk. De anglo-amerikanske ordene de brukte, har antagelig kommet inn gjennom musikk og filmer, mens ord fra f.eks. tyrkisk, arabisk, punjabi har kommet inn via brukere med disse morsmålene. Ordene kan bevares i sin opprinnelige betydning, eller ordene kan få sin helt spesiell bruk, og betydningen kan endres. De ordene det dreier seg om, er gjerne negativt ladet: bannord, skjellsord, ord for befatning med politi og rusmidler - uten at den gruppa det dreier seg om, er spesielt kriminelt belastet.

I Norge har det som nevnt, vært forsket relativt lite på hva som skjer i møte mellom ulike språk, og ingen her i landet har undersøkt om det skjer noe med selve språkstrukturen i slike gruppespråk som er nevnt ovenfor. I tilfellet med byvankerne skulle vi nok ikke vente at den språklige strukturen endrer seg siden vi står vi overfor ungdom fra majoritetskulturen og minoritetsungdom med god beherskelse av majoritetsspråket. Språket her kan derfor ikke sammenlignes med pidginspråk, som skapes der mennesker som ikke har noe fellesspråk møtes og utvikler sitt eget språk ut fra et sterkt behov for å kommunisere, som f.eks. i tilfellet med russenorsk, som er nevnt tidligere i artikkelen.

De språkstreifene vi har kunnet gjøre i denne artikkelen skulle blant annet ha vist at verken kultur eller språk er statisk. Gjennom kultur- og språkmøter skjer det stadig endringer i tilvante mønstre. De siste årtiers befolkningsmobilitet har også lagt forholdene til rette for forskning som kan gi økt innsikt i språk og kommunikasjon.

LITTERATUR

- Berggren, Brit 1989: *Da Kulturen kom til Norge*, Aschehoug.
- Bjørkavåg, Lise Iversen, Anne Hvenekilde og Else Ryen 1990: "Fagplaner og retningslinjer for undervisning i norsk som andrespråk" i Bjørkavåg, Lise Iversen, Anne Hvenekilde og Else Ryen (red.): *"Men hva betyr det, lærer?" Norsk som andrespråk. Fagdidaktiske bidrag*, Landslaget for norskundervisning (LNU)/Cappelen forlag.
- Bokmålsordboka. *Definisjons- og rettskrivningsordbok*, Universitetsforlaget 1993 (første utg. 1986).
- Bondeson, Ulla 1972: "Argot og kriminalisering" i Loman, Bengt (utg.): *Språk och samhälle*, Liber läromedel, Lund
- Broch, Ingvild og Ernst Håkon Jahr 1981: *Russenorsk – et pidginspråk i Norge*, Novus forlag.
- Eckman, Fred R. 1977: "Markedness and the contrastive analysis hypothesis" i *Language Learning* Vol. 27, nr. 2.
- Hauge, An-Magritt 1989: *Barn i grenseland. Spesialpedagogiske problemstillinger i migrasjonspedagogikk*, Universitetsforlaget.
- Haugen, Einar 1975: *Norsk i Amerika*, Cappelen (første utg. 1939).
- Haugen, Einar 1969: *The Norwegian Language in America. A study in bilingual behavior*, 2nd. ed. Bloomington & London (1st ed. 1953).
- Hvenekilde, Anne (red.) 1994: *Veier til kunnskap og deltakelse. Utviklingen av grunnskoletilbudet for språklige minoriteter*, Novus forlag.
- Jahr, Ernst Håkon 1987: "Språkutviklingen etter 1814" i Egil Børre Johnsen (red.): *Vårt eget språk*, bind 1, Aschehoug.
- Kirke- og undervisningsdepartementet: *Mønsterplan for grunnskolen (M87)* Aschehoug forl.
- Kittredge, Richard and John Lehrberger 1982: *Sublanguage. Studies of Language in Restricted Semantic Domains*, Walter de Gruyter & Co.
- Kommunal- og arbeidsdepartementet 1987-88: Stortingsmelding nr 39 *Om innvandringspolitikken*.
- Lie, Branka M. 1993: "Avvik i morsmålet på grunn av innflytelse fra norsk språk i Anne Golden og Anne Hvenekilde (red.): *Rapport fra det andre forskersymposiet om Nordens språk som andrespråk i Oslo den 19.-20. mars 1993*, Avdeling for norsk som andrespråk, Instiutt for lingvistiske fag, Universitetet i Oslo.
- Lundeby, Einar 1994: "Fremmedord – hva gjør vi med dem?" i Einar Lundeby: *Norsk og nordisk. Femten studier i språkhistorie og språknormering. Festskrift på 80-årsdagen 3. oktober 1994*. Redigert av Ernst Håkon Jahr og Geirr Wiggen, Novus forlag.
- Magga, Ole Henrik 1991. "Samisk språkhistorie" i Trond Andresen, Kari Haave, Else Ryen, Geir Vestheim: *Språkboka*, Det norske samlaget.
- Nordenstam, Kerstin 1979: *Svenskan i Norge. Språklig variation hos svenska invandrare i Bergen*, Acta Universitatis Gothoburgensis.

- Papazian, Eric: "Skal det være noe vindus-skitt?" Om sammenblanding av sje- og kje-lydene blant barn og ungdommer" i *Språklig samling* nr. 2/1994 (En kortere versjon av artikkelen, med samme tittel, i *Språknytt, Meldingsblad for norsk språkråd* nr. 2/94).
- Skaaden, Hanne 1989: *Morsmålet i "Diaspora". En studie av den språklige produksjonen til syv jugoslaviske barn, oppvokst i Norge – med serbokroatisk som morsmål*. Hovedoppgave i serbokroatisk. Slavisk-baltisk Institutt, Universitetet i Oslo.
- Spurkland, Terje 1987: "Språkutvikling før 1814" i Egil Børre Johnsen (red.): *Vårt eget språk*, bind 1, Aschehoug.
- Statistisk årbok 1994, Statistisk Sentralbyrå.
- Torp, Arne 1994: "Salgs Innspurt hos Drammens Hytta med Gammel Ost og Krum Kaga" i *Klassekampen* 8. oktober 1994.
- Türker, Emel 1993: "*Fremmedord Bilmiyom*" A Sociolinguistic study of second generation immigrant Turkish in Norway, M.A. Thesis Submitted to the Departments of Linguistics, University of Oslo.
- Aasheim, Stine C. 1993: "Byvankerslang" i *NOA – norsk som andrespråk*, nr. 16, Institutt for lingvistiske fag, Avdeling for norsk som andrespråk og tolkeutdanning, Universitetet i Oslo.